

5. isti del dohodkov, ki se rabi za odpis inventara, izgub ali za stvarjenje posebnih fondov (odpisovalnih, amortizacijskih, rezervnih, itd.)

Po teh natančnih določbah si lahko vsaka posojilnica izračuna znesek, kateri bode podlaga dohodninskemu davku, kar dozdej nikakor ni bilo mogoče, ker so se ravnale davkarije po raznih ministerijalnih naredbah, včasih nejasnih, včasih samim sebi protislovnih.

Dohodninski davek bodo plačevale le one posojilnice, katerih čisti dohodek bode presegal 300 gld. na leto, a tudi te v manjšej meri, kakor dozdej, namreč za prvih 1000 gld. le dve desetinki, za drugih tisoč pet desetink, in še le za višje zneske polni davek. Ako tedaj izkaže posojilnica 1000 gld. čistega dohodka, plača prihodninskega davka samo za 200 gld., pri čistem dohodku 2000 gld. samo za 1000 gld. Ob enem se je sklenil zakon, vsled katerega so zadruga gledé premakljivega imetka proste pristojbinskega ékvivalenta (Gebührenequivalent), gledé nepremakljivega imetka pa so podvržene pristojbinskemu ékvivalentu v meri od $1\frac{1}{2}\%$ vrednosti s priklado.

S tema zakonom pridobé posojilnice znatne olajšave, kajti večina bode ali prosta vsacega davka, ali le male zneske morala plačati, dočim so dozdej vse bile obdačene in služile kot ugodni predmet za povečanje fiskalnih dohodkov. Naj bi zdaj tudi rodoljubi po slovenskih pokrajinah vstanavljali posojilnice, katerih je še le prav skromno število, da si bi v mnogih krajih potrebne bile v podporo našega srednjega stanu, neodvisnih rokodelcev in kmečkih posestnikov.

O naših pravnih reformah.

II.

Med prvimi našimi postavami imenovati se ima brez dvombe občni državljanski zakonik. Akoravno velja že 70 let — gotovo čestitljiva pravna starost — vendar shaja se dandanes z njim skoro še v vseh razmerah; in ako tudi ne, išče vsak jurist v zadregi tu pomoči z „analogijo“.

Sploh imajo tudi najpogumnejši reformatorji pred tem zakonom neko posebno spoštovanje, vendar pa ni ostal brez prememb.

Gledé na tvarino, katero obsega občni državljanski zakonik, so te premembe neznamenite, z ozirom na namen, kateremu imajo ustrezati so jako velike važnosti. In posebno važne premembe zakona vršile so se pred kratkim gledé kuratorjev in zastavne pravice.

§. 269. o. d. z. pravi, da se ima za osebe, ki ne morejo same oskrbovati svojih zadev in varovati svojih pravic, ako nimajo očeta ali jeroba, postaviti kurator. In §. 270. ib. določuje, da naj se to zgodi, če imajo mladoletni v kakej drugej deželi (nego stanujejo), kaj nepremakljivega premoženja, ali če bi v posameznem slučaju oče ali jerob ne smela zastopati jih, če zblaznè ali znorè; če bi se spoznalo, da so zapravljivci; za nerojene, včasih za gluhoneme; za nenavzoče in kaznovance.

Gledé zastavne pravice pa zaukazuje §. 451. ib., da mora upnik zastavljeno stvar shraniti, če je premakljiva, če pa je nepremakljiva, mora svojo pravico zabilježiti v zemljiško knjigo. Tako državljanski zakonik o teh vprašanjih.

Če pomislimo, da se je ta zakonik promulgiral leta 1811 bo vsakdo priznal, da so te določbe popolnem zadostovale za kuratele in zastavne pravice tedanjega časa in tudi pozneje.

Te določbe imajo pred očmi ono sigurno, počasno in dragoceno postopanje, ki ga imenuje ljudstvo pri nas v obče „intabulacijo“. In to vse zadostuje za majhen promet, ki se vrši vedno v jako omejenem krogu, rekli bi za tisti promet z nekdanjimi idiličnimi poštnimi vozovi in korenitimi postiljoni brez železnic, ekspresov in družih tacih sedaj neizogibljivih reči. Tu gre vedno le majhen kapital in zelo polagoma od rok do rok. Ali ko pridejo železnice v deželo, s telegrafom, s tovarnami oživi se denarni promet, v mestih nako-pičijo se najedenkrat velike svote. Te iščejo porabe v velikih podvzetjih, v železnicah, rudokopih, tovarnah in drugod. Tu pa ne zadostuje več stara „intabulacija“, ker je prepočasna, pretežavna in predraga. Ne more pa zadostovati posebno še zarad tega, ker si je kapital vstvaril nove forme, ki se ne vjemajo več z nekdanjo starorimsko obligacijo.

Narodno gospodarski promet pospešil se je posebno s tem, da se je zelo razširil pojem nekdanje obligacije. Nastala so čisto nova dolžna pisma dvojne vrste: zastavna pisma kreditnih zavodov in razdeljena dolžna pisma, ki se morejo indosirati, na primer:

parcijale, prioritete in takozvane kavalirske srečke. Te nove podobe denarnega prometa nastale so ne gledé na to, ali je vravnana njihova pravna podlaga, samo zarad tega, ker so bile v narodnem gospodarstvu potrebne. Kapital, ki se je nakopičil v velikih mestih, iskal je svojega posla v enakih poprej neznanih podobah in kakor je že v vseh človeških stvareh, prišlo je nazadnje do tega, da se je reklo „sub iudice lis est“.

Mi konstatiramo brez vsake politike znano stvar, če omenimo, da se je enak razvoj, kakor smo ga omenjali, vršil pri nas z neko neravno hitrostjo do leta 1873.

Mi se lahko ponašamo „z nepričakovanim narodno gospodarskim napredkom“ reklo se je jedenkrat na merodajnem mestu, in kako in kolikokrat so se potem te besede po nemarnem imenovale „intra et extra muros!“

Leta 1873 — to je tudi zgodovina — prišla je katastrofa in z njo resno vprašanje: „quid juris?“

Občni državljanski zakonik in posebno poprej omenjene določbe niso povsem zadostovale. In to je popolnoma umevno, kajti vsled „nepričakovanega narodno gospodarskega napredka“ nastala so velikanska podvzetja: železnice, rudokopi; jemala so se velika posojila ne na navadna dolžna pisma, ampak na srečke. In kar je bilo največe veljave, elociralo se je v taka podvzetja tudi pupilarno premoženje. Poprej je denar curkoma lil iz skrinj bogatašev, sedaj pa je skušal vsakdo izterjati svoje imetje, kar najhitreje mogoče in skriti ga zopet pod ključ. Jednak položaj pa mora vzemiriti vsako vlado in vsak ljudski zastop, ki ne mara čakati s turškim fatalizmom splošnega pogina in tu vpije vse na postavno in državno pomoč.

Trojna pot bila je odprta postavodajalni oblasti v tej zadregi. Posestnik dolžnih pisem, katerih vrednost je postala najedenkrat zelo dvomljiva, naj brani svoje pravice sam na svojo roko — to je stališče občnega državljanskega zakonika, kolikor more priti tu v veljavo; — ali odločuje naj mej udeleženci večina; ali nepristranka tretja moč sodnik, oziroma po sodniku imenovani kurator.

De lege lata bi prvemu načelu — kakor je bilo že omejneno — ne imelo skoro nič ugovarjati se. Kajti v vseh privatno pravnih razmerah, naj si po naših postavah vsak pravni subjekt, ako je polnoleten in osobno brez pravnega pogrška, sam odloči

svojo osodo. Ali v našem položaji je to načelo jako težko izvršljivo in nas spravi včasih ad absurdum. Po tem načelu bi na primer posamezni imel pravico, če ima slučajno mnogo prioritet, spraviti velik del kake železnice na kant, prodati njena zemljišča, vozove in mašine; utegnil bi na kant spraviti cele rudokope ob času, ko si zaradi splošne obupnosti na denarnem trgu nihče ne upa, za količkaj primerno svoto kupiti jih. Eksekvent bi morda dobil jeden del svoje terjatve, ali milijoni bi se izgubili za večne čase. Da se tako razruši namen takih podvzetij, da je stvar tu že velike javno pravne važnosti, o tem ni dvomiti.

In kako bi vplivalo na javno moralo, ko bi več udeležencev najedenkrat hotelo priti po tožbi do plačila in bi pri raznih sodnijah pravde rešile se nasprotno, kar gotovo ni nemogoče!

Odveč bi bilo, na tanko razkladati, da je v privatno pravnih razmerah načelo večine nerabljivo. Pri vseh zborih delniških društev skoro brez izjeme — in kdor je imel kedaj kako delnico in se je udeleževal takih zborov, pritrtil nam bo brez premisleka — so prav za prav tisti velika manjšina udeležencev, ki pridejo k zborovanji, oni pa so ogromna večina, katerih ni za nobeno ceno spraviti skupaj. Reči se sme torej, da bi v našem položaji navadno manjšina odločevala o pravicah večine. V obče pa bi se žalil pravni čut, ko bi kdo le za trohico svoje pravice izgubil zaradi tega, ker je to večina sklenila. Kaj tacega bi se v privatno pravnem oziru tudi ne zlagalo z načeli občnega državljanskega zakonika.

§§. 833. do 838. o. d. z. omenjajo sicer večine upravičencev gledé skupne lastnine in družih skupnih pravic ali izrekoma le z ozirom na upravo, na oskrbovanje skupne stvari. §. 841. ib. odločno pravi, da, če se ima deliti skupna stvar, ne sme odločiti večina, ampak vsi udeleženci morajo z delitvijo biti zadovoljni. Večine udeležencev omenja se tudi pri delniških društvih v kupčijskem zakoniku in pri konkursu. Ali razmere delničarjev upirajo se v prvi vrsti na statut, torej na pogodbo in se nikakor ne morejo primerjati z razmerami posestnikov dolžnih pisem au porteur. In pri konkursu ima večina udeležencev važne pravice le glede uprave kridatarjevega premoženja, ali nikdar in nikoli nima večina pravice, odvzeti posameznemu opravičencu le jeden košček njegove pravice in merito, da se mu na primer ne sme izplačati jeden del dividende, ali da mu ne gre vsa kvota, ki pri razdelitvi kridatarjevega premoženja pride

na oglašeno terjatev. Vse pravice večine obrnene so le na upravo, na oskrbovanje skupnega premoženja. Naše privatno pravo torej ne pozna večine v dejanstvenih, ampak le v formalnih vprašanjih.

In kdo ne bo pritrdil, da bi tudi zelo nevarno bilo na novo vpeljati to načelo v privatno pravo. Očividno je, da bi tu skoro nikdar ne odločevali pravni obziri, ampak koristi one stranke, ki ima slučajno večino. Stvar zdi se nam tako jasna, da bi bilo odveč utemeljevati jo z dejanskimi dokazi. Mislimo si le razmere posestnikov železniških prioritet prve in druge vrste. Kar je zadnjim na korist, more biti prvim na škodo. Če torej premožen posestnik prioritet druge vrste nakupi veliko število prioritet prve vrste, bo znabiti le-te majoriziral in prouzročil sklep, ki popolnoma nasprotuje koristi posestnikov prioritet prve vrste, in jako ugaja koristi posestnikov prioritet druge vrste. Kako se pri takej spekulaciji počuti železniški kredit — pri denašnjih razmerah velikansk faktor — tega nam ni treba na drobno razkladati.

Po vsem tem je priznanja vredno, da je naše postavodajalstvo pustilo na strani omenjeni načeli in izreklo se za to, da naj v popisanem položaji odločuje nepristranska oseba, — sodnik, oziroma po sodniku imenovani kurator.

O kazenskem uzroku.

Spisal Josip vit. Schneid pl. Treuenfeld.

Na Dunaji, o božiči 1880.

Oživljenje „Slovenskega Pravnika“ napolnilo me je z velikim zadostenjem, in to zavoljo tega, ker se je list vstanovil v času, ki trpi revščino na idealnih nameravanjih, in ker se listov namen na eksemplativen način razločuje od tistega nacijalnega motoviljenja, katero se ozira jedino le na politične momente, zanemarja pa tiste kulturne pripomočke, s katerimi se vstvarjajo narodu v korist veliki in stalni napredki.

Oživljenje „Slovenskega Pravnika“ daje mi povod, da k vašemu delu donesem intelektualno svoje zerno, ter upam stvari koristiti, če vašemu listu izročim odlomke iz starejšega, mej leti 1868—1873 napisanega svojega dela.